

ЗАШТО ЈЕ РЕТОРИКА УВЕК САВРЕМЕНА?

(Џорџ А. Кенеди. *Историја античке реторике*. Урош Рајчевић (превод са енглеског). Ненад Ристовић (стручна редактура превода). Лозница: Карпос, 2019; Јенс Келсен. *Шта је реторика*. Јелена Станишић (превод са норвешког). Лозница: Карпос, 2019)

Издавачка кућа Карпос из Лознице обогатила је нашу културу значајним књигом у области реторике која се крупним корацима вратила на сцену којом је господарила још од античких времена. Реторика заправо никада и није ишчезавала са хоризонта на коме се и појавила заједно са човеком као њеним првим и правим корисником. Када је изговорио прву реч човек је имао намеру другог да убеди у нешто или да га одобровољи на заједнички подухват било које врсте. Човек је, дакле, одувек био и остао на терену реторике макар да је само и једну реч употребио у њеном умереном, односно пренесеном значењу.

Историја античке реторике из пера Џ. Кенедија најобухватније представља све елементе који су важни за разумевање историје и теорије античке реторике. Разуме се, то је истовремено и темељ на коме почивају све новије теорије реторике и њене улоге која се мењала у складу са културолошким обрасцима и крупним променама које су уследиле на вертикали која бележи дубоки усек који дели усмену и писану реч. Кенеди се разликује од других аутора управо по томе што античку реторику представља у светлу њеног развоја у целини. Другачије речено, није могуће проучавати и разумети античку реторику само погледом усмереним на приручнике који се баве историјом ове вештине или тек узгред неким питањима стила, тропа и фигура, жанрова. Кенеди се исцрпно осврће на све типове припремних вежбања, прогимназмата, која представљају чврсту спону између књиге и школе. Прогимназмата су, као што је сада познато, ознаке за књижевне жанрове. Да поменемо само неке: басна, приповедање, хрија, похвала, покуда, опис (екфраса). Ове вежбе су представљале почетак реторског образовања. Увек је корисно напоменути још и то да је реторичко образовање у антици подразумевало тројно јединство које чине граматика, логика и реторика. И да су ове дисциплине заправо представљале *trivium* у оквиру античког образовног система познатог под именом *Septem artes liberales*. Кенеди је свакој припремној вежби посветио дужну пажњу како би читалац у потпуности могао да разуме зашто су те вежбе биле важне за образовање беседника. Односно, читалац разуме зашто је и некад и сада важно да беседници користе одабрана књижевна дела у којима, на пример, налазе израђене примере за поједине вежбе – басне, екфрасе, похвале, покуде, хрије, односно есеје. Отуда је јасно зашто Квинтилијан у своме обухватном приручнику за реторику једну књигу

посвећује канону књижевних дела који сваки беседник треба да прочита. И данас је такав канон неопходан, можда је и потребнији савременом читаоцу, односно беседнику који жели да се посвети овој вештини која га прати кроз цео живот. Када је реч о историјату античке реторике Кенеди је и ту мајстор свога заната. Он не приступа задатку тако да читаоца обавести само о насловима дела античких реторичара, већ свако дело понаособ представља готово до појединости. Није редак случај да се изреком позива и наводи оригиналне пасусе којима поткрепљује своје ставове. Тако смо добили, као на длану, не само сумарни преглед аутора и њихових дела, већ и увид у проблематику којом се баве.

Превод колеге Рајчевића у потпуности је саобразан лепоти и јасноћи стила којим се оригинално дело одликује. Колега Н. Ристовић је својим темељним знањима у области реторике, већ и раније доказаним и показаним, учинио да посао редактора остави виднога трага о озбиљном подухвату који је пред читаоце донео једно знаменито и важно дело које сада чини и нашу културу и науку богатијом у области уметничке речи уопште.

Некако истовремено Карпос је објавио и занимљиву књигу под насловом: *Шта је реторика*. Аутор је Јенс Е. Келсен. Већ на првим страницама аутор проблематизује сам појам реторика и то у њеном обухватном значењу од најстаријих времена па све до данас. У првом поглављу под насловом *Како да наговорите групе и добијете оно што желите*, није тешко препознати трагове најстарије дефиниције која реторику одређује само као вештину убеђивања. Већ су антички аутори учили њену мањкавост и zaloжили се да је реторика, пре свега, вештина морално исправног казивања (*scientia bene dicendi*), а у складу са тим да је беседник морално исправан човек вешт бесеђењу (*vir bonus dicendi peritus*). Реторика је у неким својим пољима деловања и надаље препознатљива као вештина убеђивања. Реторика је најстарији предмет о комуникацији на свету. Отуда Келсен с правом истиче: Реторика је расправа и дебата, спајање и раздвајање, борба и истраживање, то је место сусрета умова и наш заједнички пут у бољу будућност, јер управо тим путем говора, разговора и реторичке размене, сазнајемо ко смо и шта желимо. Универзални значај реторике огледа се и у чињеници да је она и данас, како закључује Келсен, у најмању руку подједнако релевантна као у антици, и она се тиче свих, јер је она суштинско обележје човека.

Већ у овој дефиницији запажамо у којој мери је поимање реторике у истој равни од античких до модерних времена. Њено трајање нема усека, већ се она само прилагођава новим појавним облицима деловања човека у друштву. Аутор се непрестано позива на три основна реторичка принципа која важе у свим временима: *docere, delectare, movere*. Задатак беседника је да подучава, тј. да рационално и аргументовано предочи оно за шта се залаже, затим да одбродвољи саговорника да то прихвати и напокон да га покрене на конкретну активност да то и оствари. Савремени беседник делује речју, гестом, сликом, а користи и све тековине модерне технологије које су му на располагању. Али што више задатака технологија преузима, додаје Келсен, то је већи ризик да ће сам говорник пасти у сенку. Промене у култури и технологији утицале су и на другачије поимање и примену реторике у животу појединца и друштва у целини.

Колика је моћ беседничке речи показује један пример из савременог доба. Винстон Черчил за време Другог светског рата захвалио се Краљевском ратном ваздухопловству за њихов велики труд и победу над Немцима овим речима и овако: Никад у историји људског ратовања није се догодило да велики број појединаца дугује толико много тако малом броју људи. Нико се не би сећао ових речи да их је изговорио, на пример, овако: Много је нас који дугујемо велико хвала Краљевском ратном ваздухопловству за њихов велики труд. Треба на овоме месту подсетити

читаоца на Сергеја Сергејевича Аверинцева који у својој књизи *Поетика рановизантијске књижевности*, расветљава ова сложена реторичка и поезичка начела, посебно у одељцима: *Склад у нескладу* и *Рађање риме из духа њрчке дијалектике*. На многим местима, истина спорадично, аутор пружа читаоцу увид у спектар питања којима се реторика бави или која су важна за наше поимање улоге и значаја који реторика има у људском животу. Језик и реторика су наш најважнији кључ за разумевање света. Отуда је разумљиво, како казује Едуард Сапиро, да се врата сваке културе отварају кључем њенога језика. До сада знамо за цивилизације усмене и писане речи и о томе какав је њихов међуоднос, а од сада морамо да узмемо у обзир и чињеницу да је већ наступила цивилизација слике. Слике су моћне, а посматрачи немоћни. Да ли из тога следи закључак да беседник може да буде моћан, али најчешће је немоћан. На крају аутор нас враћа на неодложну везу и савез реторике и етике. Не треба да се узнемиравамо због тога што други желе да нас убеду. Такав је живот. И то је добро. Али треба да се узнемиравамо ако ми само немамо способност да убедимо и недостаје нам способност да откријемо када други покушавају да нас увере на нечистан начин, када изражавају празне фразе, полуистине или просто само имају лоше аргументе. Беседник, дакле, треба да убеђује, али он мора бити човек морално исправан. Јер нема те ствари на свету, казује наш Стерија, која се у рукама неваљалог човека не би могла на зло обратити.

Др Војислав П. Јелић
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за класичне науке
vojislav.p.jelic@gmail.com

UDC 811.163.1^o9/10^o(049.32)
821.163.1.09:811^o9/13^o(049.32)

ДРАГОЦЕНА СТУДИЈА О ПОЧЕЦИМА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ РЕЧИ

(Виктор Савић. *Српска књижевна реч у својим њрвим стїолећима*.
Подгорица – Ниш: Матица српска – друштво чланова у Црној Гори,
Међународни центар за православне студије, 2019, стр. 324)

Српска медијевистика добила је једну изузетно добру монографију која на веома убедљив и научно утемељен начин приказује српску писану реч почевши од њених првих потврда.

Аутор, др Виктор Савић, сачинио је књигу која се састоји из седам поглавља и представља избор његових радова с посебно писаним текстовима за ову прилику који се баве прапочецима српске писмености износећи и све проблеме који се односе на те давне, затамњене векове, у којима је никло и развило се њирилометодијевско описмењавање и християнизација словенског живља, па, наравно, и Срба.

Већ у Првом поглављу (*Прва стїолећа српске њисмености*, стр. 9–27) Аутор ће указати на то да „До пре двадесетак година у српској науци као да није било смелости да се гласније изрекне мисао да је Маријино четворојеванђеље споменик са српског подручја, а тиме би се одлучније закорачило у прошлост старију од XII столећа. Остало се на тврђењу да је то 'старословенски споменик', можда 'српске провенијен-